

KÄRNKRAFTSOPINIONEN

Sören Holmberg

ärnkraftsfrågan dog inte helt i och med folkomröstningen 1980. Den förde en tid tillvaro några år efter omröstningen, men fullständigt avpolitiserad blev den aldrig. Bland väljarna nämndes den fortfarande 1982 och 1985 som en viktig partivalfråga av några få procent (2 procent 1982 och 1 procent 1985). I jämförelse med valet 1979 då kärnkraften var en het stridsfråga är detta naturligtvis låga siffror. Vid valet 1979 nämnde hela 26 procent av väljarna kärnkraften som en viktig fråga för partivalet.¹

Efter Tjernobyolyckan 1986 ändade abrupt kärnkraftsfrågans nästan totala törnrosasjans. De gamla motsättningarna mellan kärnkraftsanshängare och kärnkraftsmotståndare revs upp igen. Kärnkraften blev åter en central konfliktfråga i svensk politik. Visserligen ebbade de värsta svallvågorna efter Tjernobyolyckan snart ut. Ett år efter katastrofen tycks kärnkraftsopinionen ha återgått till ungefär samma läge som före olyckan.² Men den nya kärnkraftsdebatten klingade inte ut i massmedierna och bland beslutsfattare. En orsak till det är självfallet att den föreslagna inledningen på kärnkraftsproduktionen närmar sig. Enligt regeringens planer skall de två första reaktorerna tas ur drift 1995-96.

Den nyväckta kärnkraftsdebatten är knappast någon dagsslända. Den kommer med all sannolikhet att vara med oss de närmaste tjugo åren, till dess att kärnkraften är avvecklad eller inte avvecklad år 2010. En intressant fråga inför de närmaste årens yngamla kamp om kärnkraften blir då hur opinionsläget ser ut inför striden och hur kärnkraftsopinionen förändrats sedan folkomröstningen. Har opinionsstödet för avvecklingsbeslutet förstärkts eller försvagats under åttiotalet?

Det finns inte många jämförbara mätserier att tillgå om man vill studera hur kärnkraftsopinionen förändrats under 1980-talet. En av de få har samlats in inom ramen för det svenska valforskningsprogrammet. Den har fördelen att vara lång (den går ända tillbaka till 1976), men nackdelen att endast omfatta valåren. Opinionsskillnaden mellan valen registreras inte.

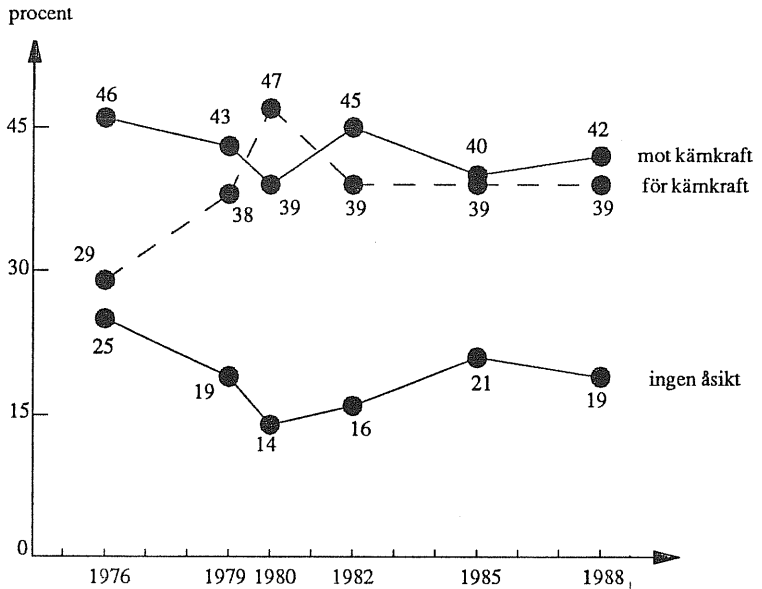
Intervjufrågan är enkel. Undersökningspersonerna ombeds att ange om de uppfattar sig själva som för eller mot kärnkraften eller om de inte har någon bestämd åsikt. Två av 1970-talets större svängningar i kärnkraftsopinionen fångas upp av

Holmberg och Gilljam (1987) s.37

Holmberg (1988) s. 6-13

Figur 1 För eller emot kärnkraft 1976-1988 (procent).

Fråga: "Det finns olika uppfattningar om kärnkraften som energikälla. Vilken är Din inställning? Är Du i huvudsak för eller emot kärnkraften eller har Du ingen bestämd åsikt i frågan?"

Anm: Resultaten för åren 1979-1988 är hämtade från valundersökningarna. 1976 års resultat kommer från en Sifo-undersökning som genomfördes i samarbete med Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg (se Holmberg, Westerståhl, Branzén *Väljarna och kärnkraften* (1977)). Intervjufrågan innehöll åren 1979-1985, specifikationen "... för eller emot att kärnkraften *utnyttjas som energikälla i Sverige* ..."

människors svar på frågan. Dels den som inträffade efter 1976 års val och som innebar att kärnkraftsanshängarna vann ökat stöd. Vi vet från andra undersökningar att det främst var moderata och folkpartistiska väljare som strömmade över till förespråkarlägret under denna period.³ Dels den snabba opinionsförskjutning till förmån för kärnkraftsanshängarna som inträffade mellan valet 1979 och folkomröstningen 1980. Andra mätningar har visat att hela denna förändring skedde under

3 Holmberg och Asp (1984) s. 282ff

östen 1979, innan folkomröstningskampanjen kom igång. Under själva kampanjen förändrades inte styrkepositionerna nämnvärt mellan kärnkraftsanshängarna (linje 1 och linje 2) och kärnkraftsmotståndarna (linje 3).⁴ En dramatisk men kortvarig opinionssvängning som missas av kurvan i figur 1 är den tillfälliga ökningen av kärnkraftsmotståndet som inträffade under några få månader efter Harrisburgolyckan på våren 1979.⁵

Under 1980-talet tycks kärnkraftsopinionen ha varit mindre turbulent, åtminstone är det gäller hur människorna själva uppfattade sina positioner i kärnkraftsfrågan. Efter folkomröstningen, och det partityck i kärnkraftsvänlig riktning som den snarbar, återgick opinionen till vad den hade varit 1979, dvs till ett läge med något fler kärnkraftsmotståndare än kärnkraftsanshängare.⁶ Och det läget har sedan förblivit stabilt över valen 1982, 1985 och 1988.

Det måste betonas att den stabilitet som vi talar om gäller hur människor själva klassificerar sina kärnkraftsåsikter. Självklassificeringar är inte betydelselösa. De säger någonting om vad människor identifierar sig med. Men i detta fall får inte stabiliteten dölja det faktum att kärnkraftsdebatten inte gäller samma saker i slutet av 1980-talet som vid tiden för folkomröstningen. Det innebär bl a att vad som nämnas med att vara för respektive mot kärnkraften har förändrats något. I folkomröstningen klassificerade sig 91 procent av linje 1-väljarna och 75 procent av linje 2-väljarna som för kärnkraften medan 87 procent av linje 3-väljarna angav att de var mot kärnkraften.⁷ I slutet av 1980-talet är den enkla för/mot-grupperingen fortfarande relevant, men nu går skiljelinjen annorlunda. Idag är det människor som vill avveckla kärnkraften till 2010 eller snabbare som tenderar att definiera sig som mot kärnkraften (66 respektive 94 procent) medan de som vill använda inte avveckla kärnkraften eller åtminstone utnyttja den längre än till 2010 har en klar tendens att se sig själva som för kärnkraften (95 respektive 64 procent).⁸

Mätserien i figur 1 gäller endast valåren. Det gör att kortvariga opinionförändringar mellan valen inte kommer fram. Vi behöver mätserier byggda på tätare undersökningar för att exempelvis kunna studera vilka opinionseffekter Tjernobylyckan fick. En sådan tätare mätserie, som i sina tidigaste mätningar sträcker sig ända tillbaka till 1979, har samlats in av Sifo i samarbete med kärnkraftsindustrins utredningsorgan KSU (Kärnkraftsäkerhet och Utbildning AB).

4 Holmberg och Asp (1984) s. 285-286

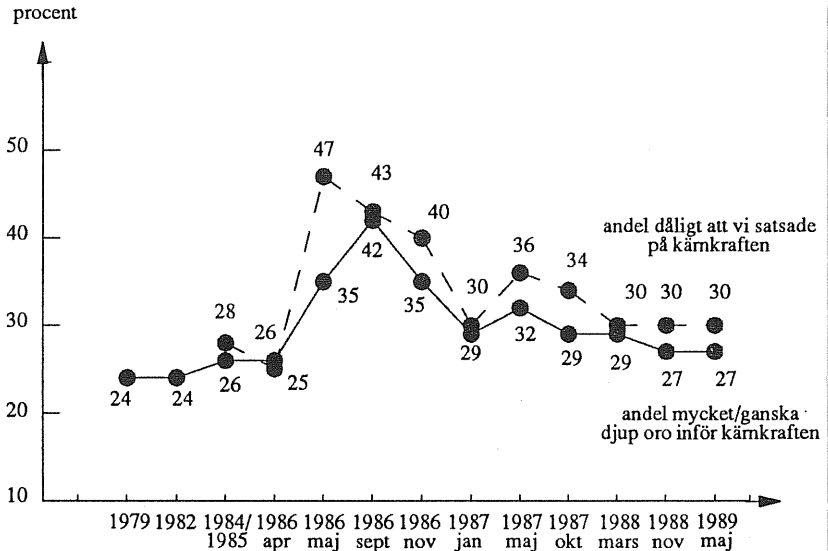
5 Holmberg (1988) s. 10, se också Holmberg och Petersson (1980) s. 253-255

6 Holmberg och Asp (1984) s.415-419

7 Holmberg och Asp (1984) s. 313

8 Resultat från 1988 års valundersökning.

Figur 2 Kärnkraftsopinionen 1979-1989 enligt två Sifomätserier (procent).

Anm: Resultaten bygger på data insamlade av Sifo/KSU (pressmeddelande 890522). Frågorna löd: "Med de erfarenheter vi nu har, tycker Du det var bra eller dåligt för landet att vi satsade på kärnkraften?" respektive "Händer det att Du blir orolig när Du tänker på kärnkraft"/"Hur djupt känner Du denna oro?" Tjernobylyolyckan inträffade den 26 april 1986 och blev känd i Sverige den 28 april.

En annan mätserie insamlad av Sifo/KSU med start 1984 är också användbar när det gäller att mer detaljerat studera hur kärnkraftsopinionen utvecklats under åttiotalet.⁹ Resultaten från de två mätserierna redovisas i figur 2.

Intervjufrågorna gäller människors grad av oro för kärnkraften respektive vad svensk folket så här i efterhand tycker om att vi i Sverige satsade på kärnkraften. Resultatkurvorna från båda frågorna visar på en mycket påtaglig Tjernobylyeffekt på kärnkraftsopinionen. Kärnkraftsmotståndet ökade med mellan 10 till 20 procentenheter de närmaste månaderna efter Tjernobylyolyckan. Varaktigheten blev dock begränsad. Enligt Sifo/KSU's siffror var opinionen i kärnkraftsfrågan tillbaka i samma läge som innan Tjernobyly redan i början av 1987.

9 Sifo pressmeddelande 1989-05-22 s. 5-6

fortsett från den kortvariga Tjernobyleffekten under 1986 visar resultaten av Sifo/KSU's mätserier samma stabila kärnkraftsopinion under åttiotalet som valundersökningarnas studier med den enkla för/mot-frågan. Sifo/KSU's undersökningar är ända fram till maj 1989. Om man får tro resultaten har opinionsläget i kärnkraftsfrågan inte förändrats sedan Tjernobyleffekten klingade av vid årsskiftet 1986/87. Oron för kärnkraften skall t ex ha hållit sig på en i stort sett oförändrad nivå under de senaste åren.

Denna bild av en stabil kärnkraftsopinion efter 1987 tror jag är felaktig. Kärnkraftsopinionen har inte varit oföränderlig sedan 1987. Den har tvärtom förskjutits i kärnkraftsvänlig riktning. Det märker man om man istället för att mäta mer grundläggande men också mer trogrörliga attityder som oro och självupplevda för/mot-klassificeringar studerar vad människor har för konkreta policyåsikter om kärnkraften. Det har vi gjort i SOM-undersökningarna och resultaten visar på en opinionsförskjutning i kärnkraftspositiv riktning efter 1987.¹⁰

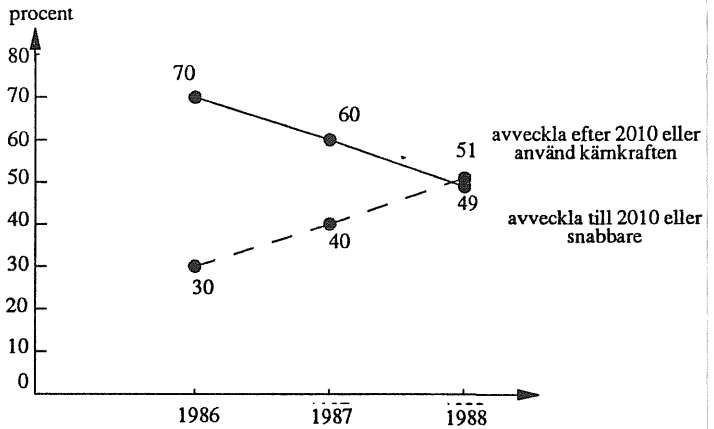
två olika intervjufrågor har använts. Båda gäller inställningen till kärnkrafts-avvecklingen 2010. Den ena är en detaljerad femställig fråga med svarsalternativ från "stoppa kärnkraften omedelbart" till "använd kärnkraften, avveckla den *inte*". Den andra är en bra/dåligt-förslagsfråga där undersökningspersonerna fick ta ställning till förslaget att "Behålla kärnkraften, även efter år 2010". Resultaten redovisas i figurerna 3 och 4.

Båda mätserierna visar på samma tendens. Andelen människor som går emot en kärnkraftsavveckling till 2010 har ökat under senare år. Kärnkraftsanhängarna har ökat stöd. Enligt en av SOM-mätningarna 1988 var andelen människor som ville använda kärnkraften längre än till 2010 tomt något större än andelen som stödde planen att kärnkraften skulle vara avvecklad senast 2010.¹¹

0 För en annan studie med resultat i samma riktning gjord av SCB, se Sten Johansson (1988) s.16.

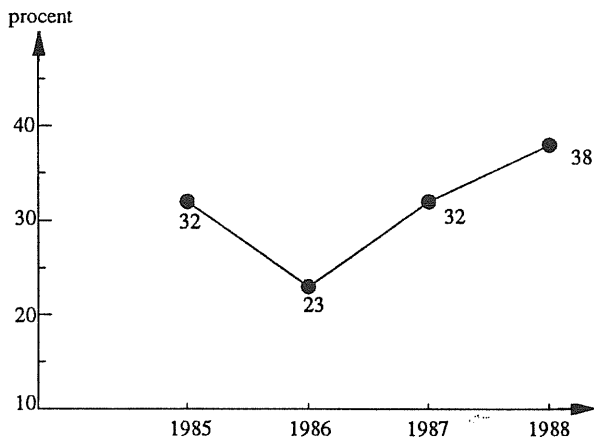
1 Resultaten i figur 3 har helt och hållet hämtats från SOM-studierna. Den femställiga intervjufrågan ställdes också i 1988 års valundersökning (besöksintervjuer) och gav då ett något mindre kärnkraftspositivt resultat (53 procent för att avveckla till 2010 eller snabbare mot 47 procent för att avveckla efter 2010 eller använda kärnkraften). Även förslagsfrågan i figur 4 ställdes i valundersökningen 1988 och änyo blev utfallet något mindre kärnkraftspositivt än i SOM-studierna - 34 procent bra förslag att använda kärnkraften efter 2010 i valundersökningen 1988 mot 38 procent i SOM'88. "Minoritetsoptionen", att vi skall behålla kärnkraften, får alltså mer stöd i de mer anonyma enkätstudierna än i besöksintervjustudierna, där trycket att svara socialt accepterat är starkare. För ett liknande resultat när det gäller telefonintervjuer se Holmberg (1988) s. 16

Figur 3 Avvecklingsopinionen 1986-1988 enligt SOM-mätningarna (procent).

Anm: Intervjufrågans formulering redovisas i tabell 1. Undersökningsspersoner utan åsikt i frågan är ej medtagna i analysen.

Figur 4 Andel människor som tycker det är ett bra förslag att använda kärnkraften, även efter år 2010 (procent).

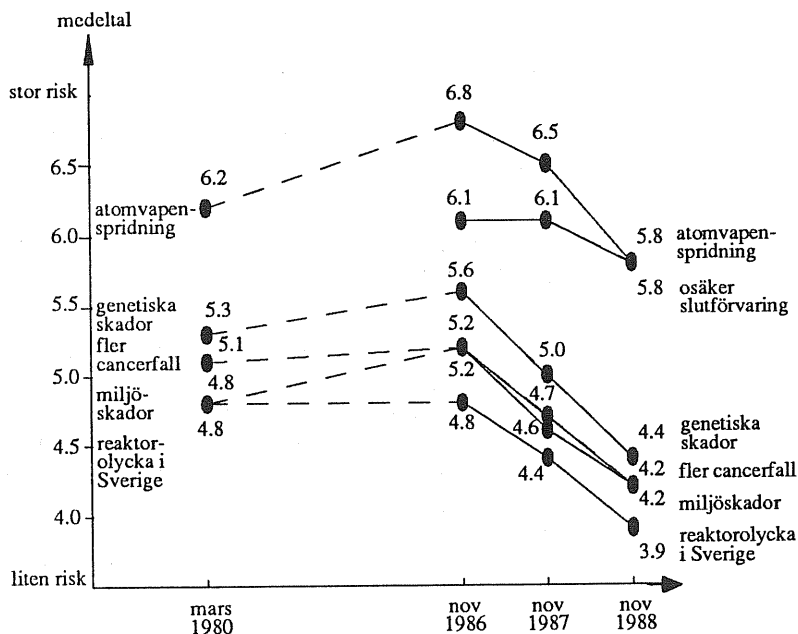
Anm: Resultaten bygger på SOM-data för åren 1986-88 och på resultat från valundersökningen 1985. Samtliga intervjupersoner (inkl. vet ej) ingår i procentbasen.

Att opinionen verkligen förändrats sedan 1987 syns också mycket tydligt om man tuderar människors riskbedömningar när det gäller kärnkraften. I figur 5 redovisas en serie mätningar kring hur svenska folket uppfattar olika risker med kärnkraften. Mätserien är extra intressant eftersom den går ända tillbaka till folkomröstningen 1980.

Resultaten är mycket entydiga. Människor upplevde kärnkraften som mer riskfylld på nästan alla områden omedelbart efter Tjernobyl än vid tiden för folkomröstningen. Den förhöjda riskuppfattningen var dock lika kortvarig som den förhöjda oro som Sifo/KSU registrerade. Redan 1987 var nivån på människors riskbedömningar tillbaka till eller lägre än vad de var 1980. Och utvecklingen har fortsatt sedan dess. Storleken på riskbedömningarna har på alla områden vi mätt

Figur 5 Riskbedömningar i kärnkraftsfrågan (medeltal).

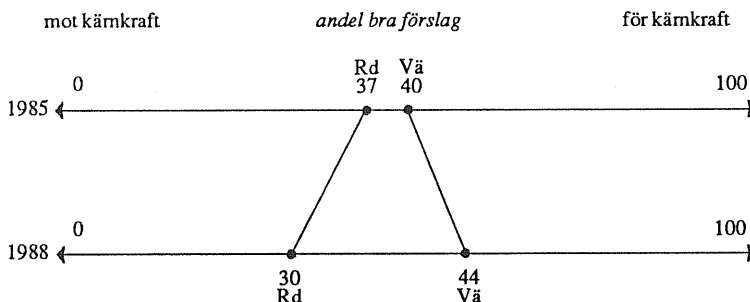
Fråga: "Vad anser Du om följande risker som diskuterats i samband med kärnkraften? Hur stor är enligt Din mening risken för ...":

Anm: Medeltalen kan variera mellan 1.0 (liten risk) och 10.0 (stor risk). Resultaten från 1980 kommer från Holmberg och Asps bok *Kampen om kärnkraften* och bygger på folkomröstningsundersökningen. Övriga resultat bygger på SOM-mätningarna. Avfallsfrågan fanns inte med i folkomröstningsstudien.

Figur 6 Åsiktsöverensstämmelse mellan riksdagsledamöter och väljare i kärnkraftsfrågan 1985 och 1988 (procent).

Påståendefråga: "Behålla kärnkraften, även efter 2010"

Anm: Resultaten kommer från valundersökningarna 1985 och 1988 och från valforskningsprogrammets enkätstudier med riksdagsledamöterna efter valen 1985 och 1988. Riksdagsmän och väljare utan åsikter i frågan (inkl. varken bra eller dåligt-svar) är ej medtagna i analysen.

(atomvapenspridning, genetiska skador, fler cancerfall, miljöskador, reaktorolycka i Sverige) blivit klart lägre idag än de var när folkomröstningen hölls 1980.

Opinionsutvecklingen under sent åttiotal har alltså gynnat kärnkraftsanhängarna. Det är intressant att notera att denna utveckling bland väljarna inte avspeglas i en motsvarande förändring bland de folkvalda. Snarare tvärtom. Bland riksdagsledamöterna är motståndet mot kärnkraften starkare efter 1988 års val än efter valet 1985 (se figur 6).¹² Resultatet är egentligen inte överraskande. Det var ju de kärnkraftsskeptiska partierna (c, vpk, mp) som gick fram 1988 medan de mest kärnkraftspositiva partierna (fp, m) förlorade.

12 Resultaten kommer från valforskningsprogrammets enkätstudier med de riksdagsledamöter som valdes i valen 1985 och 1988. För studien 1985 se Holmberg och Esaïasson (1988).

tabell 1 Riksdagsledamöternas och väljarnas åsikter om kärnkraftsavvecklingen (procent).

fråga: "1980 hade vi en folkomröstning om kärnkraften i Sverige. Efter folkomröstningen beslöt riksdagen att kärnkraften skulle avvecklas till år 2010. Vad är Din åsikt om kärnkraftens användning i Sverige?"

avvecklingsåsikt	riksdagsledamöter 1988	väljare 1988
toppa kärnkraften omedelbart	3	5
avveckla kärnkraften snabbare än till år 2010	21	15
avveckla kärnkraften till år 2010	47	27
avveckla kärnkraften men inte så snabbt som till år 2010	12	21
använd kärnkraften, avveckla den <i>inte</i>	15	20
ingen bestämd åsikt, vet ej	2	12
summa procent	100	100
totalt antal personer	336	2527
andel avveckla till 2010 eller snabbare	71	47
andel avveckla efter 2010 eller använd kärnkraften	27	41

anmärkning: Väljardata kommer från 1988 års valundersökning.

Effekten blev att åsiktsöverensstämelsen mellan väljare och valda försämrades i kärnkraftsfrågan. En mycket klar majoritet av de riksdagsmän som valdes 1988 (kring 70 procent) vill avveckla kärnkraften till 2010 eller snabbare. Motsvarande åsikt omfattar endast kring 45 procent bland de väljare som valde dem.¹³ Stödet för att använda kärnkraften längre än till 2010 är starkare i allmänna opinionen (kring 40-45 procent) än bland riksdagsmännen (kring 30 procent).

De här åsiktsskillnaderna återspeglas också i vad riksdagsmän och väljare tror om kärnkraftens framtid i Sverige. En klar majoritet (66 procent) av de riksdagsledamöter som valdes 1988 tror att kärnkraften kommer att vara avvecklad år 2010. Bland väljarna är det en lika klar majoritet (70 procent) som tror att kärnkraften *inte* kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010.¹⁴

3. Väljardata för åsiktsöverensstämelseanalysen har hämtats från valundersökningarna. Om vi istället använder SOM-data blir åsiktsöverensstämelsen 1988 ännu något lägre, eftersom SOM-studierna ger en något mer kärnkraftspositiv bild av väljaropinionen än valundersökningarna. I SOM'88 är det till exempel endast 42 procent, inte 47 procent som i 1988 års valundersökning, som vill avveckla kärnkraften till 2010 eller snabbare.

4. Tron att kärnkraften inte kommer att avvecklas till 2010 har blivit allt vanligare bland svenska folket - från 64 procent 1986, över 67 procent 1987 till 70 procent 1988 (SOM-data).

Tabell 2 Tro om avvecklingen år 2010 (procent).

Fråga: "Tror Du personligen att kärnkraften kommer att vara avvecklad i Sverige år 2010?"

Avveckling år 2010	riksdagsledamöter 1988	väljare 1988
Ja, absolut	26	3
Ja, troligen	40	24
Nej, troligen inte	28	64
Nej, absolut inte	4	6
Vet inte/vill ej svara	2	3
Summa procent	100	100
Antal personer	336	1643
Andel ja	66	27
Andel nej	32	70

Anm: Väljardata kommer från SOM'88.

Opinionsläget kan sammanfattas så här. En klar riksdagsmajoritet vill avveckla kärnkraften till 2010 och tror att den kommer att lyckas med det. Väljarna är åsiktsmässigt mycket splittrade. Någon klar majoritetsopinion finns inte. När det gäller avvecklingsplanen tror dock de allra flesta att den inte kommer att vara genomförd 2010. Resultaten tyder på att tro och vilja har en tendens att gå hand i hand bland både riksdagsmän och väljare. De som vill se kärnkraften avvecklad tenderar att tro att så också kommer att ske medan de som inte vill ha en kärnkraftsavveckling till 2010 tenderar att tro att det inte blir någon avveckling.

Att önsketänkande av detta slag verkligen förekommer kan man lätt förvissa sig om genom att studera graden av samband mellan avvecklingsåsikter och avvecklingstro. Det sambandet är förfärande starkt, +.64 bland riksdagsmännen och +.33 bland väljarna (förfärande eftersom önsketänkande är någonting irrationellt). Svenska riksdagsmän och väljare, men speciellt riksdagsmännen, har en stark tendens att tro att det kommer att hända i kärnkraftsfrågan som de vill ska hända.¹⁵ Man ser den framtid man vill se.

Litteratur

Holmberg, Sören; Westerståhl, Jörgen; Branzén, Karl (1977) *Väljarna och kärnkraften*. Stockholm, Liber.

Holmberg, Sören; Petersson, Olof (1980) *Inomfelmarginalen*. Stockholm, Liber.

15 Att önsketänkande inte är någonting ovanligt bland riksdagsmän visas i Holmberg o. Esaiasson (1988) s.129-130.

- loImberg, Sören; Asp, Kent (1984) *Kampen om kärnkraften*. Stockholm, Liber.
- loImberg, Sören; Gilljam, Mikael (1987) *Väljare och val i Sverige*. Stockholm, Bonniers.
- loImberg, Sören; Esaiasson, Peter (1988) *De folkvalda*. Stockholm, Bonniers.
- loImberg, Sören (1988) *Svenska folkets åsikter om kärnkraft och slutförvaring efter Tjernobyl*. SKN-rapport 30.
- ohansson, Sten (1988) *Opinioner om vattenkraft och andra energifrågor i maj-juni år 1988*. SCB, Stockholm.
- Kärnkraftens avveckling - avfallshanteringen*. Sifo, Pressmeddelande 890522